OBOZY JENIECKIE NA TERENIE ZWIĄZKU SOWIECKIEGO

Muzeum NIEPODLEGŁOŚCI W MYŚLENICACH

Polscy jeńcy na terenie Związku Sowieckiego

We wrześniu 1939 roku w sowieckiej niewoli znalazło się niemal 250 tysięcy polskich jeńców. Miesiąc później NKWD dokonało selekcji, w wyniku której oficerów oddzielono od podoficerów i szeregowych. Ta druga kategoria wojskowych została w większości zwolniona z niewoli. Około 15 tysięcy jeńców – oficerów Wojska Polskiego, funkcjonariuszy Korpusu Ochrony Pogranicza i Policji Państwowej zesłano do trzech obozów mieszczących się na terenie Związku Sowieckiego. Znajdowały się one w: Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie.

Kozielsk

Obóz kozielski został zorganizowany w budynkach poklasztornych. Kozielsk był niewielką miejscowością położoną około 250 km na południowy wschód od Smoleńska przy linii kolejowej Smoleńsk – Tuła.

Monastyr

Na terenie obozu położonego 5 km od miasta Kozielsk znajdowały się dwa miejsca, w których przetrzymano polskich jeńców. Pierwszym z nich była duża cerkiew i murowane budynki. Kozielski Monastyr, w którym Sowieci zorganizowali obóz jeniecki, miał powierzchnię 35 tys. m². Cały obiekt był ogrodzony kamiennym murem o wysokości 3 metrów, przeciągniętym na wierzchu drutem kolczastym. Przez środek kozielskiego obozu wiodła droga nazywana przez jeńców „ulicą Marszałkowską".

„Skit"

Drugim miejscem przetrzymywania jeńców, oddalonym o pół kilometra od cerkwi, było osiedle małych domków drewnianych, służących niegdyś mnichom i pielgrzymom. Polacy nazywali je "skitem". Wśród małych, luźno stojących drewnianych domków górowała cerkiew pod wezwaniem Jana Chrzciciela. Teren „skitu" otoczony był dwoma murami – zewnętrznym (klasztornym) i wewnętrznym.

Funkcję komendanta obozu kozielskiego pełnił starszy lejtnant NKWD Wasilij Nikołajewicz Korolow.

Kolumna aresztowanych policjantów i cywilnych „wrogów ludu" konwojowana przez Armię Czerwoną – wrzesień 1939 r. – sowiecka kronika filmowa (Archiwum IPN)

W kwietniu 1940 roku, a więc tuż przed likwidacją obozu w Kozielsku przetrzymywano w nim około 4,5 tysięcy jeńców wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Zdecydowana większość jeńców obozu kozielskiego (około 65%) stanowili oficerowie rezerwy. Było wśród nich 21 profesorów i wykładowców akademickich, co najmniej 300 lekarzy, kilkuset prawników i inżynierów, kilkuset nauczycieli szkół średnich i powszechnych oraz około 100 literatów i dziennikarzy.

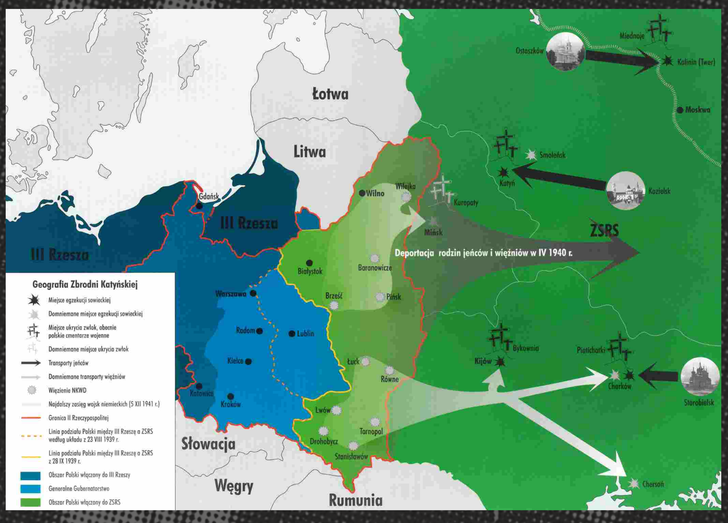

Mapa, na której widoczne są obozy dla polskich jeńców na terenie Związku Sowieckiego (Materiały edukacyjne IPN)

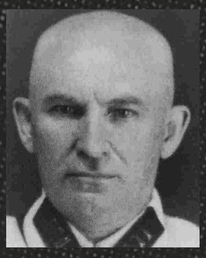

Komendant obozu w Starobielsku – kapitan NKWD Aleksiej Gieorgijewicz Bieriezkow

Komendant obozu w Ostaszkowie – major NKWD Paweł Fiodorowicz Borisowiec

Komendant obozu w Kozielsku – starszy lejtnant NKWD Wasilij Nikołajewicz Korolow

Ostaszków

Największym sowieckim obozem jenieckim był Ostaszków. Utworzono go na miejscu dawnego monastyru Niłowa Pustyń, wzniesionego na wyspie Stołbnyj, znajdującej się na jeziorze Seliger. Obóz znajdował w odległości około 10 km od Ostaszkowa niedaleko linii kolejowej Wielkie Łuki – Bołogoje, około 300 km na północny zachód od Moskwy. Na wyspę prowadził most o długości 75 metrów, można się było tam dostać również szlakiem wodnym. Centralny punkt obozu stanowił budynek cerkwi Bogojawleńskiej, do której z trzech stron przylegały budynki poklasztorne. W 1939 roku został tam zorganizowany kompleks mieszkalny dla jeńców. Komendantem obozu w Ostaszkowie był major NKWD – Paweł Fiodorowicz Borisowiec. Skład osobowy obozu ostaszkowskiego był najbardziej zróżnicowany. W momencie likwidacji obozu w kwietniu 1940 roku znajdowało się w nim ponad 6,5 tysiąca jeńców. W Ostaszkowie więzieni byli funkcjonariusze Policji Państwowej, Straży Granicznej, Straży Więziennej, żołnierze Korpusu Ochronny Pogranicza, Żandarmerii Wojskowej, podoficerowie i szeregowi wywiadu.

Starobielsk

Trzeci z obozów jenieckich znajdował się w Starobielsku nad rzeką Ajdar na Ukrainie w odległości około 230 km na południowy wschód od Charkowa. Podobnie jak w przypadku Kozielska i Ostaszkowa starobielski obóz został zorganizowany w budynkach poklasztornych na skraju miasta w odległości 3 km od stacji kolejowej Starobielsk, przy ul. Kirowa. Teren obozowy o powierzchni kilku hektarów był ogrodzony kamiennym murem o wysokości 2,5 m., za którym znajdowała się fosa napełniona wodą oraz linia drucianych ogrodzeń. Funkcję komendanta obozu starobielskiego pełnił kpt. Aleksiej Gieorgijewicz Bieriezkow. Tuż przed likwidacją obozu w Starobielsku znajdowało się w nim około 3900 polskich jeńców. Prawie połowę jeńców Kozielska stanowili oficerowie rezerwy. Wśród nich było kilkunastu profesorów wyższych uczelni, 400 lekarzy, kilkuset prawników, kilkuset inżynierów, około 100 nauczycieli szkół średnich i powszechnych, a także kilkudziesięciu literatów i dziennikarzy.